

Iris
Slade

Nezaobilazna dionica hrvatskog slikarstva krajolika

FRANO DULIBIĆ, *Slikarstvo Vladimira Varlaja*
Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2011., 208 str.
ISBN 978-953-6106-80-6

Želimo li na jednostavan način steći opsežan uvid u određenu temu ili pojedini opus, posegnut ćemo, dakako, za monografijom. U kolikoj će mjeri ponudeni sadržaj zadovoljiti naše potrebe i, što je puno važnije, stručne standarde primjerene obrade zavisi poglavito od autora odnosno interpretatora. Nedavno tiskana i promovirana monografija Frane Dulibića *Slikarstvo Vladimira Varlaja* solidan je primjer temeljito obrađene, valjano kontekstualizirane i pregledno prezentirane teme.

Knjiga je nastala na temelju Dulibićeve magistarskog rada, obranjenog 1997. godine, koji je za ovu prigodu znatno izmijenjen i nadopunjen. Objavljena je u nakladi Instituta za povijest umjetnosti, pod uredništvom Andreja Žmegača. Dio zasluga svakako ide i recenzentima Tonku Maroeviću i Petru Prelogu.

U hrvatskoj modernoj umjetnosti Vladimir Varlaj (1895. – 1962.) zauzima zapaženo mjesto, stoga je recentna publikacija dobrodošao izvor za bolje poznavanje i vrednovanje njegovog života i stvaralaštva. U monografiji je katalogiziran i reproduciran značajan broj Varlajevih radova, uključujući neka dosad nepoznata djela. Uvrštena su i pojedina ostvarenja nekolicine drugih umjetnika. Vizualno sučeljavanje djela različitih autora u monografskim prikazima nije uobičajeno. Takav se način potpore u razmatranju polazišta, karakteristika i ambijenta umjetničkog stvaralaštva u ovom slučaju pokazao zanimljiv i poticajan.

Tekst obiluje izdašnim formalno-stilskim deskripcijama. Zasniva se na široko zahvaćenom arhivskom, bibliotečno-bibliografskom i terenskom istraživanju te autorovu individualnom pristupu interpretaciji Varlajeva djela.

Monografija je pregledno strukturirana, saglediva u detalju i u cjelini. S obzirom na širinu koncepcije predstavlja zbirno mjesto ukupnih razmatranja i saznanja o umjetnikovu životnom putu i djelovanju. Tako je pored opsežnih rezultata recentnog istraživanja pružen uvid u niz jezgrovito interpretiranih ili opširnije prenijetih ranijih promišljanja o Varlaju. Njegove umjetničke poticaje i poveznice, koje spominju različiti izvori, Dulibić temeljito preispituje. Pritom ih potkrjepljuje i produbljuje, ili ih pak argumentirano osporava. Usto analizira poetička obilježja u kontekstu ondašnjih nacionalnih i europskih umjetničkih strujanja.

Jedna od važnih odlika monografije dosad je najopširnija i najcjelovitija rekonstrukcija Varlajeva životopisa. Vjerojatno je taj segment bio istraživački naročito zahtjevan jer je bilo objavljeno malo podataka o slikarevu životu. Vještím povezivanjem i međusobnim nadopunjavanjem podataka i citata iz različitih izvora sastavljen je informativan i zanimljiv kurikulum. Odlikuje se odmjerenošću koja je uspostavljena između objektivnoga izlagačkog tona i benevolentnog stava prema umjetniku čiji je život obilježila dugogodišnja teška bolest. Vjerodostojnost pojedinih podataka sagledana je iz više

aspekata, a pri raspolaganju kontradiktornim informacijama svaka je opcija nepristrano komentirana.

Prije bavljenja sadržajem osvrnimo se nakratko na vizualne značajke monografije. Zahvaljujući optimalnom formatu (20,7 x 26 cm) i mekom uvezu praktična je za čitanje, tim više što većina ilustracija prati tekst. Uz funkcionalni dizajn publikaciju odlikuje kvalitetan tisak, što je vidljivo već na koricama s odlično reproduciranim detaljem *Modrog Kleka*.

Veći broj Varlajevih radova bio je izložen i reproduciran u katalogu retrospektivne izložbe koja je održana u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1992./1993. godine. Istu izložbu Dulibić je naveo u predgovoru monografije kao posebno poticajnu za svoje istraživanje. Predstavljajući temu, skicirao je okvirnu predodžbu o umjetniku i vrijednosti njegova djela te objasnio metodološki okvir istraživanja i izlaganja. Vrlo pohvalno se izrazio o opusu ocjenjujući ga jednim “od vrhunaca hrvatskog slikarstva krajolika u razdoblju između dvaju ratova”. Posebno je upozorio na posljedice Varlajeve *teške bolesti*, držeći je uzrokom što je “kao slikar umro rano, već oko 1934.” Sama bolest poprilično je utjecala na Varlajevu radnu sposobnost i karakter, stoga ne čudi da je Dulibić višekratno spominje u tekstu i to ne samo kroz životopis, već i unutar povijesnumjetničke rasprave.

Na početku prvog poglavlja *Formiranje slikarskog izraza Vladimira Varlaja* autor je naznačio nemogućnost cjelovite rekonstrukcije geneze Varlajeva prepoznatljivoga likovnog izričaja zbog pomanjkanja izvora koji se svode na svega četiri poznata rana rada. Temu razmatra kroz potpoglavlja, uzimajući najstariju poznatu sliku *Suton na rijeci* (1911.) za okosnicu početnoga. Uočava sličnosti s kasnijim Varlajevim slikarstvom, primjerice u odabiru boja, interesu prema ekspresivnim elementima u krajobrazu te prepoznatljivom načinu komponiranja Krizmanove Škole za crtanje, grafiku i slikarstvo koju je Varlaj pohađao.

Veliku pozornost Dulibić je posvetio proučavanju sadržaja Varlajevih slika i ubikaciji mjesta s kojih je slikao pojedine motive. Ističe njegovu praksu pomnog transponiranja *topografskih činjenica* iz čega zaključuje da je Varlaj fotografiju koristio kao pomoćno sredstvo kod slikanja. Detaljan uvid o načinu na koji je umjetnik koristio fotografiju kao predložak za pojedina djela donosi u potpoglavlju *Varlajevu slikarstvo i fotografija*. Argumentacija se temelji na pronađenim starim fotografijama koje Dulibić detaljno uspoređuje s Varlajevim slikama identičnog motiva. Komparativna analiza u monografiji potkrijepljena je sučeljenim reprodukcijama fotografija i Varlajevih slikarskih radova.

U potpoglavlju *Varlaj i suvremenici* upućuje na veze kao i na stilske sličnosti i razlike Varlaja i umjetnika iz njegove bliže sredine tijekom dužega vremenskog perioda. Raspravom je obuhvaćeno školovanje kod Tomislava Krizmana na već spomenutoj Školi za crtanje, grafiku i slikarstvo te kod Menciya Clementa Crnčića na Višoj školi za umjetnost i obrt, odnos sa slikarima Varlajeve generacije Marijanom Trepšeom, Milivojem Uzelcem i Vilkom Gecanom, s kojima se poznao i/ili prijateljeva, te slikarima Vladimirom Becićem, Jerolimom Mišom, Zlatkom Šulentićem i Ljubom Babićem s kojima je više puta izlagao, najčešće u Grupi nezavisnih umjetnika. U osvrtu na Varlajev kratkotrajni boravak i studiranje na likovnoj akademiji u Pragu, autor je osporio uvriježeno mišljenje o postojanju Grupe četvorice u sastavu: Varlaj, Uzelac, Gecan, Trepše, naznačivši da “kao grupa nisu nikada izlagali, niti su se tako nazivali.”

U zaključnom potpoglavlju *Odnos prema starim majstorima i suvremenim europskim slikarima* elaborirani su utjecaji stranih umjetnika i umjetničkih pravaca na Varlaja. Svaku informaciju i trag na koji je naišao tijekom istraživanja, Dulibić je preispitao i produbio novim spoznajama koje se naslanjaju na ranija mišljenja, ili ih pak opovrgavaju kao u slučaju davnih usporedbi s Giovannijem Segantinijem i Ferdinandom Hodlerom. Naročitu pozornost posvetio je usporedbi

Varlajeva slikarstva sa slikarstvom Paula Cézannea, Andréa Deraina i Alexandera Kandlta, razlučivši pritom međusobne razlike i sličnosti. Razmatranje likovnih obilježja isprepleo je s jezgrovitim i instruktivnim pregledom likovnih strujanja u Europi nakon Prvog svjetskog rata.

Sljedeća tri poglavlja *Slikarstvo krajolika, Mrtve prirode, Portreti i autoportreti* bave se Varlajevim slikarskim motivima. U tekstu su analizirani brojni radovi, a s obzirom na dominantnu zastupljenost u opusu *Slikarstvo krajolika* zauzima najviše prostora. To je ujedno naslov teme koja je podijeljena na nekoliko potpoglavlja: *Klek, Motivi Gorskoga kotara, Rijeka Dobra, mostovi i mlinovi, Motivi Hrvatskog primorja i Dalmacije* te *Motivi Zagreba i okolice*. Naročito je iscrpno obrađeno prvo potpoglavlje. Varlajeva slikarske interpretacije planine Klek Dulibić drži za jednu od najzanimljivijih tematskih cjelina u hrvatskom slikarstvu.

Zaključno razmatranje *Sjene, oblaci i tišine* donosi sukus informacija o umjetniku koje su uglavnom već iznijete u prethodnim poglavljima.

Sa *Životopisom Vladimira Varlaja* započinju prilozi u zadnjem dijelu monografije. Izuzev faktografskih podataka, životopis je sastavljen od nekoliko zanimljivih citata i Dulibićevih informativnih tumačenja slikarevih obiteljskih prilika, njegove privatnosti i javnog djelovanja.

Veliku važnost za razumijevanje Varlajeva slikarstva autor pridaje poznavanju njegove kritičke recepcije, pa donosi opširan

prikaz u prilogu *Vladimir Varlaj u likovnoj kritici*. Vremenski polazi od 7. proljetnog salona 1919. godine, a završava s drugom polovinom devedesetih godina prošlog stoljeća. Sustavnim izlaganjem s obiljem citata omogućen je opsežan uvid u likovnokritičku valorizaciju Varlajeva stvaralaštva još od prvoga javnog nastupa, sve do posthumnih ocjena njegovog djela.

Monografija sadrži pregledan popis izložaba na kojima su Varlajevi radovi izlagani od 1919. pa sve do 2011. godine. Za većinu njih navedeni su i podaci o tada izloženim slikarevim radovima. Među priložima je iscrpna *Bibliografija o Vladimiru Varlaju*, nakon koje slijedi *Popis reproduciranih djela* te naposljetku sažetak na engleskom jeziku (*Vladimir Varlaj's Painting Oeuvre*).

Vladimir Varlaj dijeli sudbinu brojnih umjetnika čije je djelovanje sustavno istraženo tek godinama nakon smrti. Stoga sadržajna, bogato ilustrirana i odmjereno dizajnirana monografija predstavlja vrijedan prilog hrvatskoj povijesti umjetnosti. U Dulibićevoj obradi Varlajovo djelo primjereno je prezentirano i valorizirano kao nezaobilazna dionica hrvatskog slikarstva krajolika, a umjetnikov najplodniji i najbolji stvaralački period vremenski je lociran od 1919. do 1934. godine.

Imajući u vidu nedostatak izvora kao i izgubljene Varlajeve radove, na što Dulibić upozorava u monografiji, možemo se nadati da će u budućnosti doći do daljnjih pomaka u rasvjetljavanju pojedinosti iz umjetnikova života i stvaralaštva. ×